

Валерій Шефчук

Простягнений ВОДАЯР

P O N T U S E U X I N U S

hodie

M A R E N I G R

94(477)
III 37

Валерій Шевчук

Просвічений воло́дар

Іван Мазепа
як будівничий Козацької держави
і як літературний герой

A 1 2 7 7 9 1

Київ
«Либідь»
2012

УДК 94(477)'1 644/1709' +82(100).09](092)
ББК 63.3(4Укр)46-8+83.3(0)-8
ІІ37

*Розповсюдження та тиражування
без офіційного дозволу видавництва заборонено*

Головна редакція літератури з гуманітарних наук
Головний редактор *Світлана Головко*
Редактори *Олена Вербило, Юрій Медюк*

ISBN 978-966-06-0610-4

© Валерій Шевчук, 2012

ЗМІСТ

Передмова 5

Вступні зауваження 5

Що таке просвічений володар 10

Ідея Козацької держави до Івана Мазепи 21

Розділ перший

ОБРАЗ ІВАНА МАЗЕПИ СЛОВЕСНИЙ ТА ВІЗУАЛЬНИЙ 31

Розділ другий

КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА ЗА ІВАНА МАЗЕПИ 55

Що собою являла Козацька держава за Мазепи 56

Коломацькі статті 1687 року, їхня позірна
та реальна сутність 60

Мазепа і національна ідея 79

Стиль державної політики Мазепи 88

Будівництво економічних підвалин Козацької держави.

Стани та структура влади 97

Іван Мазепа і церква 124

Розділ третій

ІВАН МАЗЕПА ТА ІДЕЯ КНЯЗІВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 133

Ідея князівської України від часу постання до Мазепи 134

Ідея князівської України за Івана Мазепи 145

Розділ четвертий

ІВАН МАЗЕПА — ПОЛІТИК-МАКІЯВЕЛІСТ 171

Розділ п'ятий

ПОЛІТИЧНЕ КОЛО ІВАНА МАЗЕПИ 195

Розділ шостий

ПРИЧИННИ ПОВСТАННЯ МАЗЕПИ 225

Розділ сьомий

МАЗЕПІЯНСЬКИЙ АТЕНЕЙ 255

Розділ восьмий

**МАЗЕПА ЯК МЕЦЕНАТ: БУДІВНИЧИЙ,
РОЗШИРЮВАЧ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ,
НАУКИ ТА КНИГОДРУКУВАННЯ В ГЕТЬМАНЩИНІ 307**

Іван Мазепа — будівничий і церковний меценат 312

Іван Мазепа — освітній діяч 326

Іван Мазепа і книгодрукування та книготворення 330

Розділ дев'ятий

**ІВАН МАЗЕПА — ПОЕТ І ГЕРОЙ ПАНЕГІРИЧНОЇ
ТА ПАСКВІЛЬНОЇ ТРАДИЦІЙ 337**

Мазепа-поет 338

Іван Мазепа як образ панегіричний 347

Іван Мазепа як образ пасквільний 361

Розділ десятий

**ІВАН МАЗЕПА У СТОСУНКУ ДО МУЗИКИ І ТЕАТРУ,
ТАКОЖ ЯК ДРАМАТИЧНИЙ ГЕРОЙ 373**

Розділ одинадцятий

ОБРАЗ МАЗЕПИ В ПОЕЗІЇ ТА ПРОЗІ 401

Висновки 428

Список використаної літератури 435

Іменний покажчик 444

Шевчук В. О.
ІШ37 Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой / Валерій Шевчук. — К., Либідь, 2012. — 464 с.

ISBN 978-966-06-0610-4.

В історичній розвідці перед читачем з'явиться не просто легендарний гетьман Іван Мазепа, а далеко не пізнаний, утім найцікавіший, максимально наближений до реального, образ великого гетьмана. З'ясовується його роль у розбудові Козацької держави як державотворця і володаря ренесансового типу. Мазепа постає як меценат, будівничий церков і монастирів, натхненник і творець Високого бароко в українській культурі. Віписано також процес творення літературного образу Мазепи — героя української та європейської літератури. Авторський виклад документовано історичними джерелами. Для істориків, літературознавців, широкого читацького загалу.

УДК 94(477)"1644/1709"+82(100).09](092)
ББК 63.3(4Укр)46-8+83.3(0)-8

У цій книзі автор зображує Івана Мазепу в усій неоднозначній складності його образу, але без політичного передавзяття.

Він — великий гетьман Козацької держави, що творив свою політичну та житейську програму на основі ренесансово-барокової ідеї просвіченого володаря

в супротивенстві до володаря-тирана;

він — будівничий автентичної політичної

й економічної системи з культурним, духовним наповненням, з'явленим у Мазепіанському Атенеї.

Не оминули увагою сучасники та нащадки І. Мазепи його

літературного образу: він постас у панегіричній

та пасквільній традиціях, а також як чи не єдиний

з-поміж українців герой світової літератури.

На сторінках книги читач знайде немало нового, незвіданого, досі не осмисленого.

